

De legende van Sint Joris

Inleiding

De afbeelding van Sint Joris of Georgius, de drakendoder en als Romeins soldaat gezeten op een meestal wit paard, komt ons vermoedelijk allemaal bekend voor en spreekt ons ongetwijfeld tot de verbeelding. Niet alleen in de West en Noord Europese katholieke kerk is het een veelvuldig afgebeelde en aanbeden heilige, maar ook met name in de Russisch en Grieks Orthodoxe kerk wordt hij vereerd. De opmerkelijke toerist of geïnteresseerde kunstliefhebber kent hem van beelden, schilderijen en iconen, stads- en gevelversieringen, graftomben, Engelse en Russische munten en postzegels om maar iets te noemen. Wat veel minder bekend is is dat er van Sint Joris twee legenden bestaan en dat de verering van Sint Joris voor het jaar 1100 niet voorkomt. Daarmee is hij in feite een relatief jonge heilige. De ene legende gaat over Sint Joris als drakendoder en de andere over Sint Joris als martelaar. In dit artikel zijn beide legenden tot een verhaal samengevat.

Glas-in-loodraam in de kerk van Sint Audorant in Passendale (België) Geschonken door de

Ook in Oirschot is Sint Joris geen onbekende. We kennen hem als patroon van het verzorgingscentrum (voorheen bejaardenhuis of gasthuis), van de scouting, een gilde en zelfs van straatnamen en een hotel zijn naar hem genoemd.

De heilige Joris is een van de 14 noodhelpers. Hij is de patroon van: Engeland, de scouting, boeren, mijnwerkers, kuipers, zadelmakers, toeristen, ziekenhuizen, militairen, gevangenen, ruiters, vee, strijd in elke vorm. Hij beschermt tegen oorlogsgevaar, bekoringen, koorts en pest en wordt aangeroepen voor gunstig weer en door mensen in nood.

Alvorens op de legende van Sint Joris in te gaan proberen we eerst een beeld te schetsen van de politieke situatie in de tijd dat hij geleefd moet hebben. We keren daarom terug naar de derde eeuw van onze jaartelling.

Diocletianus

In het begin van het jaar 284 kende het Romeinse Rijk twee keizers: de broers Carius en Numerianus, die hun vader Carus waren opgevolgd. We moeten hierbij wel bedenken, dat onze jaartelling toen nog niet bestond. Die is pas veel later ingevoerd. Op dat moment telde men vanaf de stichting van de stad Rome. Volgens die telling was het toen 1037, maar we zullen ons houden aan de huidige jaartelling en zijn dus in 284 na Christus. Numerianus

werd door zijn schoonvader vermoord en het leger riep Diocletianus, commandant van de lijfwacht, tot keizer uit. Carinus versloeg Diocletianus, maar werd door zijn eigen soldaten vermoord. Het leven van een keizer ging blijkbaar niet altijd over rozen. Door deze machtswisselingen werd Diocletianus alleenheerser. Hij was een krachtig en bekwaam vorst en is met name bekend van twee zaken te weten:

1. In 285 stelde hij het domein in. Door de omvang van het Rijk en de bestakingen door barbaren vond hij, dat er vier keizers nodig waren om het te besturen, twee opperkeizers en twee onderkeizers. Een opperkeizer heette 'Augustus' en een onderkeizer 'Caesar'. Het was niet de bedoeling dat een Augustus een zoon tot Caesar (en toekomstig opvolger) zou aanstellen. Dat was al te vaak gebeurd, maar dikwijls hadden die niet de talenten van hun vader. Wel werd een Caesar vaak de schoonzoon van de Augustus. De titel en functie Caesar is afgeleid van Julius Caesar, die nooit keizer van het Romeinse Rijk is geweest, maar in 44 voor Chr. tot dictator voor het leven werd benoemd. Een maand later echter werd hij al vermoord. Ons woord keizer is van Caesar afgeleid. Er volgde een burgeroorlog, die in 27 voor Chr. eindigde met de kroning van Augustus (de verhevene) tot de eerste Keizer van Rome. Augustus is een bijnaam. Zijn 'roep-

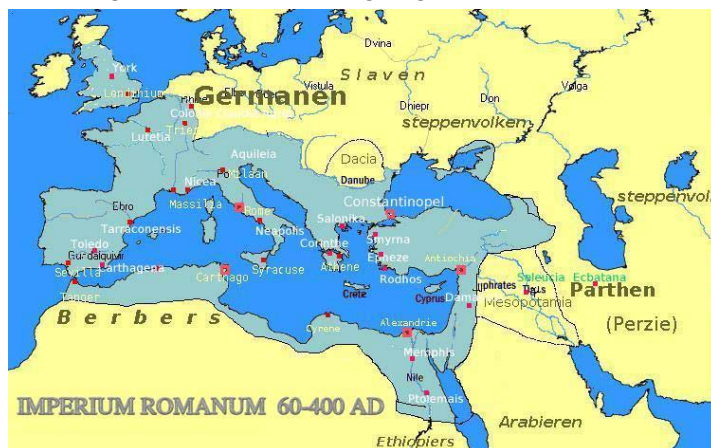

*Diocletianus
284-305 na Christus*

naam' was Gaius Octavianus en was een achterneef van Julius Caesar. Voor de kroning van Augustus was het Romeinse Rijk een republiek en eigenlijk bleef dat zo tot het begin van de vierde eeuw na Chr. Tot die tijd was de opvolging van de keizer niet geregeld en vonden machtswisselingen plaats door moord en benoemingen van opvolgers door het leger en de senaat. Diocletianus benoemde in 285 Maximianus Herculius tot mede-Augustus. Hij ging het West Romeinse Rijk bestieren en resideerde in Milaan. Zelf bleef Diocletianus Augustus van het Oost-Romeinse Rijk en vestigde zich in Nicomedië. Daarmee werd Rome als hoofdstad van dit machtsbolwerk steeds minder belangrijk. In 293 werd de regering nog verder verdeeld. Diocletianus stelde Galerius als Caesar aan en Maximianus benoemde Constantius-Chlorus als onderkeizer. Hij moest daarvoor wel scheiden van zijn vrouw Helena, die hij op een van zijn krijgstochten had ontmoet en hertrouwen met de stiefdochter van Maximianus. Maximianus zelf trouwde met de dochter van Diocletianus.

2. Alhoewel Diocletianus de christenen in eerste instantie goed gezind was zag hij zich genoodzaakt door de dreiging van de groeiende macht van de Christenen zijn politiek drastisch te wijzigen. Samen met en opgestoot door zijn onderkeizer Galerius vaardigde hij op 24 februari 303 het eerste edict uit om de vervolging te intensiveren. Kerken werden verwoest, priesters gevangen genomen, rechten ontnomen en bezittingen geplunderd en onteigend. De vervolging was systematisch en grondig. Heel veel gegevens uit de eerste eeuwen zijn op die manier verloren gegaan. Constantius-Chlorus bestierde het westen en zetelde in Trier. Hij was zachtmoedig en goedwillend en voerde een politiek die gericht was op het geluk en het welzijn van zijn onderdanen en vervolgde de christenen alleen door het verwoesten van hun kerken. Diocletianus zond brieven naar Constantius-Chlorus en gaf hem opdracht de wetten tot vervolging op te volgen. In 306 overlijdt Constantius-Chlorus en in 312 wordt zijn zoon Constantijn (312-337, later de Grote) na een overwinning op Maxentius, die in de Tiber verdrinkt en de verovering van Rome, Augustus. In 313 worden de edicten van Diocletianus herroepen en krijgen de christenen hun rechten en bezittingen terug en is er weer vrijheid van godsdienst en vergadering.

De vrouw en de dochter van Diocletianus sympathiseerden met de christenen, maar hebben wel aan de keizer (hun man en vader!) geofferd. Beiden zijn door Licinius, een latere keizer, vermoord. In 305 deed Diocletianus wegens ziekte afstand van de regering. De Caesars werden nu Augustus en twee nieuwe Caesars werden benoemd, Severus en Maximinus Dia. Later werd de zoon van Maximianus, Maxentius, Caesar. In het Westen werden de vervolgingen gestaakt, maar in het Oosten gingen ze in alle hevigheid en verschrikking nog door.

Een bekendste martelares uit die tijd is de uit Egypte afkomstige Sint Catharina, ook geen onbekende in Oirschot. Volgens de legende kwam ze uit Alexandrië en was van goede komaf. Ze ging naar Maxentius, de Caesar, verweet hem de vervolgingen en probeerde hem te overtuigen van de juistheid van het Evangelie. Hij wees toen een groep geleerden aan, die haar argumenten moesten weerleggen, maar de meesten daarvan werden door haar argumenten bekeerd en onmiddellijk geëxecuteerd. Zijzelf moest worden

geradbraakt, maar het rad brak op haar aanraking. Uiteindelijk werd ze onthoofd. Een latere legende vertelt dat haar lichaam door engelen naar de berg Sinai werd gebracht en daar begraven werd op de plaats waar Mozes de brandende braambos had gezien. Daar werd 150 jaar later een klooster gebouwd, dat aan haar gewijd werd. Het staat er nog steeds. Sint Catharina was in de Middeleeuwen ongelooflijk populair. Men geloofde bijvoorbeeld dat Sint Catharina aan Jeanne d'Arc was verschenen.

Wat hier ook van waar moge zijn, veel christenen verloren in die tijd het leven.

Joris de drakendoder en martelaar

De tijd, waarin Sint Joris geleefd moet hebben, was politiek zeer onrustig en instabiel. Regeringen volgden elkaar heel snel op en het Romeinse Rijk werd geconfronteerd met invallen. Zoals we al gezien hebben stond ook het katholieke geloof onder zware druk. De vervolgingen waren sinds de regering van Nero (54-68) niet zo hevig en wreed meer geweest. Het zal duidelijk zijn dat de leiding van de nog jonge kerk onder zware druk stond en moeilijke tijden doormaakte. Zo weten we onder meer

Doopschotel uit het einde van de 16e eeuw

dat paus Marcellius (296-304) zijn uiterste best deed zoveel mogelijk bezittingen van de kerk te sparen. De catacomben van Calixtus liet hij met aarde bedekken. Later zijn deze glorierijke herinneringen uit de eerste tijden der kerk' bijna ongeschonden tevoorschijn gekomen. De paus werd gemarteld onder Diocletianus. Na zijn dood wist Diocletianus vier jaar lang de pauskeuze tegen te houden. Pas in 308 werd Marcellus I (308-309) tot paus gekozen.

Behalve Sint Joris en Sint Catharina leefden in deze periode ook Sint Agnes van Pancratius, Sebastiaan, Lucia, Anastasia, Afra en anderen. Maar nu terug naar Sint Joris.

De naam Joris vindt zijn oorsprong in het Griekse woord Georgos. In de ons omringende landen wordt Joris Georgius of George genoemd, dat veel meer op het oorspronkelijke Griekse woord lijkt. In Georgos is het woord 'geos' te herkennen, dat aarde betekent en 'orge' dat bewerken betekent. Joris betekent dus bewerker van de aarde en vermoedelijk is hij daar-

door ook de patroonheilige van de boeren geworden.

Veel feiten en bewijzen zijn er van de heilige Joris niet bekend. Dit is ook de reden dat paus Paulus VI hem in 1969 uit de heiligenkalender liet schrappen. Sint Joris heeft naar alle waarschijnlijkheid wel echt geleefd, doch men heeft geen idee wie zijn ouders waren en wanneer hij werd geboren (270 na Chr?). Zijn leven is gebaseerd op vermoedens. Hij wordt geassocieerd met de Romeinse provincie Cappadocië in Klein-Azië, het huidige Turkije, en zo zou het mogelijk zijn dat hij daar werd opgevoed. Cappadocië is de geboorteplaats van de apostel Paulus en is momenteel een toeristische trekpleister in Turkije vanwege de overgebleven grotwoningen. Oude teksten beweren dat Joris voortspuit uit rijke christelijke ouders en hij wordt ook geacht een Romeins tribuun te zijn. Volgens het verhaal dankt hij zijn promotie om opgenomen te worden in de persoonlijke staf van keizer Diocletianus (284-305) aan zijn moed op het slagveld.

Sommigen suggereren dat hij werkte in een Nestoriaanse christelijke gemeenschap in Urmiah in Perzië en hij zou, in de hoedanigheid van officier van het Romeinse leger, deelgenomen hebben aan een expeditie naar Engeland.

Nochtans is het niet zeker dat hij ooit in enig leger diende. Misschien was het de Sint Jorislegende die hem transformeerde van de machtige strijder voor Christus tot de Romeinse soldaat. Men is evenmin zeker van de plaats en de datum van zijn martelaarschap en misschien stierf hij zelfs geen marteldood, alhoewel er een gevestigde traditie bestaat dat dit wel geschiedde. Sint Joris wordt verondersteld één van de christenen te zijn die weigerden hun christen geloof af te zweren met alle gevolgen van dien.

Zijn populariteit in het Oosten en het Westen heeft hem op de Romeinse kalender gehandhaafd. De ridderlijke figuur van Sint Joris heeft altijd een bijzondere verering genoten. Richard Leeuwenhart stelde hem aan tot patroon van de kruisvaarders en de nationale synode van Engeland verklaarde hem in het jaar 1222 tot patroon van Engeland.

De best bewaarde legende over de heilige Joris is die met de draak, die tussen 1250 en 1280 door de aartsbisschop van Genua, Jacobus da Voragine, werd opgetekend. Hij laat Joris, een tribuun van het Romeinse leger, door Libië rijden. In de omgeving van Silena maakte hij kennis met het bestaan van een vreselijk monster, dat door de plaatselijke bevolking gevreesd werd. De omgeving van Silena was moerassig en er lag ook een groot meer in de buurt.

De ongelukstijdning wekt paniek in de stad. Alle inwoners verschansen zich achter de zware stadsmuren waarvan de poorten gesloten worden. In spanning wacht men af.

Het gruwelijke monster intussen, vreet alles op wat op zijn weg komt. Dat is niet veel, want men heeft ook de dieren binnen de stadsmuren in veiligheid gebracht. Na enkele dagen verschijnt het monster

voor de stadspoort. Een verstikkende dodelijke stank verpest de lucht. Alle inwoners sidderen en beven. Om het directe gevaar te keren besluit men dagelijks twee schapen te offeren. Het monster verslindt de dieren met huid en haar en verdwijnt weer in het meer, waar het vandaan kwam.

De kudde schapen slinkt zienderogen. Men is ten einde raad en bij koninklijk decreet wordt bepaald dat er elke dag een schaap en een mens geofferd moet worden. Het lot bepaalt wie er aan de beurt is.

De koning stelt de helft van zijn bezittingen beschikbaar aan degene die het monster doodt. Op zekere dag valt het lot op Cleolinda, de enige dochter van de koning. De koning weigert zijn dochter af te staan en vraagt acht dagen uitstel. Het volk komt in opstand en dreigt de koning en zijn paleis in brand te steken. De koning moet wel toegeven. Wenend verlaat de prinses in bruidskleding het ouderlijk slot. Op weg naar het monster ontmoet ze een jonge edelman te paard. Hij vroeg haar de reden van haar verdriet en zij vertelde het hele verhaal, waarna Joris zich wapende met het teken van het kruis. Na een gebed trok hij zijn zwaard en verwonde de draak zodanig dat hij ineenzakte. Joris vroeg de prinses haar gordel om de nek van de draak te binden. Het monster volgde haar gedwee naar de stad.

Tijdens het gevecht was de bevolking naar de omliggende heuvels gevlucht. Joris liet hen terugkeren en spoorde hen aan in Christus te geloven en zich te laten dopen. Voor de draak hoefden ze niet meer te vrezen. Volgens de legende werden die dag 15.000 mannen gedoopt en ook zeer veel vrouwen en kinderen. Joris gaf het monster de genadeslag en het kadaver werd op vier ossenwagens gesleept en buiten de stadsmuren gereden. Joris weigerde elke vergoeding, gaf opdracht om de armen te bedelen, groette de vorst en verliet de stad.

Uit dankbaarheid laat de koning een mooie kerk ter ere van Maria en Joris bouwen. Uit het altaar ontsprong een bron, die zieken genas als ze er uit dronken.

Een variant van dit verhaal speelt zich af in de omgeving van Beiroet. Het wijkt in detail af, maar in essentie komt het op hetzelfde neer.

Het verhaal gaat echter nog verder.

Het feit dat de christenen door de Romeinen op barbaarse wijze werden vervolgd zette kwaad bloed bij Joris, die gebruik maakt van zijn positie om ze te steunen. Echter toen Diocletianus het edict uitvaardigde waarbij bepaald werd dat alle christenen uitgeroeid moesten worden, besloot Joris om openlijk partij te kiezen voor de christenen. Diocletianus wist niet wat hij hoorde en liet hem in de kerker werpen. Joris moest vreselijke en onmenselijke martelingen ondergaan. Opgesloten in een kerker werd op zijn borst een grote zware steen gelegd. 's Anderdaags werd hij voor de rechters gevoerd en verhoord. Met een rad met scherpe messen, die 'het vleesch verscheurden' werd hij gepijnigd. Een engel verscheen en Joris volharde in zijn geloof, zozeer zelfs dat de vooraanstaande Romeinen Anatus en Protolus zich bekeerden, hetgeen hen letterlijk de kop kostte. De keizer werd radeloos en bood Joris een groot fortuin en een hoge positie aan. Hij weigerde en nodigde de keizer uit samen naar de tempel te gaan. De keizer dacht dat de wilskracht van Joris gebroken was en beval het volk ook naar de tempel te komen om het offer van Joris aan de goden te aanschouwen. Staande voor het beeld van Apollo strekte Joris zijn hand uit en vroeg aan het beeld of het bereid was zijn offer aan te nemen. Tegelijkertijd sloeg hij een kruis, waarop het beeld antwoordde dat het geen God was en dat de God van Joris de enige is. Hierna kwam uit de mond van Apollo een tierende en klagende stem en viel het beeld in stukken. Toen de priesters dit zagen werden ze razend en stookten het volk op. Zij eisten de dood van Joris. Besloten werd Joris te onthoofden. De beulen gaven hem toestemming om te bidden en na dit gebed viel Joris op zijn knieën en richtte zijn hoofd op naar de hemel waarna het zwaard viel. Ook de vrouw en dochter van keizer Diocletianus werden op deze dag samen met Joris onthoofd. Het was 23 april 304 en bleef de patroondag van Sint Joris.

De legende van Sint Joris bestaat al in de 4e eeuw. In allerlei details zijn de martelingen en wonderen beschreven. Pas in de 12e eeuw wordt aan de legende de draak toegevoegd. We kennen het verhaal van de draak ook van veel andere heiligen, waarvan Michael de meest bekende is.

Een jaar later werd Diocletianus opgevolgd door onder meer Constantius-Chlorus de eerste christelijk keizer. Constantius-Chlorus, die Joris als wapenbroeder had gekend besloot de soldaat-martelaar Joris tot schutpatroon van alle soldaten te maken.

Symboliek

Ongeveer 6 eeuwen lang werd Sint Joris vereerd zonder dat er sprake was van de draak waarmee hij nu gewoonlijk wordt voorgesteld. Het was pas in de Middeleeuwen (13de eeuw) dat dit dier ten tonele verscheen in de *Legenda Sanctorum*, geschreven door Jacobus da Voragine, de dominicaner aartsbischop van Genua. Dit Latijns manuscript verhaalt het leven van verschillende heiligen en werd spoedig bekend onder de naam "Legenda Aurea".

*Icoon uit de kerk Sveta Bogorodica te
Tarnovo in Bulgarije.
1684*

De strijd van Sint Joris met de draak en de overwinning daarop symboliseert de strijd van het goede tegen het kwade. We kennen de afbeelding van een draak ook in een andere vorm namelijk in het scheppingsverhaal van Adam en Eva, waar een slang (serpent) Eva verleidt en velen van ons zien ook nu nog slangen en krokodilachtigen als angstaanjagende en bedreigende monsters. Sint Joris wordt meestal afgebeeld als een Romeins soldaat in een wit tenue, gezeten op een wit paard. Op zijn borst staat een rood kruis, het Sint Joriskruis, dat het martelaarschap symboliseert. Dit rode kruis vinden we ook terug in de Engelse vlag. De oorsprong van het Sint Joriskruis is zeker niet vierde eeuws, maar komt waarschijnlijk uit de tijd van de kruistochten aan het begin van de elfde eeuw. Op afbeeldingen van Sint Joris vinden we ook vaak een prinses, een kasteel en soms de hand van God. Ook zien we wel eens een persoon die ook op het paard van Sint Joris zit. Dit is de slaaf, Mytilene genaamd, die hoge Romeinse soldaten begeleiden. De Scouting kent nog steeds het gebruik om op de feestdag van Sint Joris, 23 april, tijdens een feestelijk kampvuur rode tulpen in het vuur te gooien. Daarmee roepen zij de bescherming van Sint Joris af in de strijd tegen goed en kwaad. De tulpen staan voor de bloeddruppels die Joris verloor na het doden van de draak op zijn weg terug naar de stad. Op de plaatsen waar zijn bloed op de grond drupte ontsproten rode rozen, die door de

schaarste in april en de hoge kosten vervangen zijn door rode tulpen.

Henk van Hout